

B.T.
6.2.88

Waldheims dom og Østerrikes oppgjør

GEORG ØVSTHUS

Over helgen feller en internasjonalt sammensatt kommisjon sin dom over Østerrikes president Kurt Waldheim. Var han en krigsforbryter? Kommisjonen av seks militærhistorikere ble nedsatt av den østerrikske regjering for å bringe Waldheim-saken ut av verden. Den er blitt en nasjonal belastning for kultur- og turistlandet Østerrike. Og den ser ut til å være det så lenge Waldheim er dets president.

Waldheim sitter isolert i sitt palass i Wien. Invitasjoner får han få av, men Jordan og Pakistan har vært imøtekommende. I Europa har han måttet nøye seg med Vatikanet, der hans samtale med paven ikke fikk preg av en syndsbekjennelse.

Ikke slutt med dette

Kommisjonen har sagt at en rapport blir fremlagt, selv om den ikke får avklart om et dokument som den jugoslaviske militærhistorikeren Dusan Plenca viser til, er ekte. Plenca hevdet at dokumentet beviser at Waldheim var en krigsforbryter, han var delaktig i deportasjoner til tyske konsentrasjonsleirer i Jugoslavia. Men Plencas oppførsel har vært underlig. Han kritiserer kommisjonen og sier at han har det den leter etter, men vil ikke gi det fra seg. I det hele tatt har Jugoslavias rolle i Waldheim-saken vært forvirrende. Pressen der har deltatt i jakten på Waldheim. Men for Jugoslavia er det også tale om et naboforhold, og heller ikke Jugoslavia hadde noe imot Waldheim da han var FN's generalsekretær.

Samme hva kommisjonen rapporterer, vil saken ikke være avsluttet i neste uke. Den vil begynne for alvor og kreve en konklusjon. Sier rapporten at det ikke er funnet noe som utvetydig knytter Waldheim til krigsforbrytelser under annen verdenskrig, vil andre

lete videre. Vender kommisjonen tommeledd ned for Waldheim, setter den saken på spissen. Da vil kravet om at Waldheim trekker seg som president bli sterkere enn noensinne, og Waldheims reaksjon kan få følger for den østerrikske regjeringskoalisjonen av sosialister og konservative. De siste støttet Waldheim i presidentvalgkampen i 1986 og har offisielt fortsatt å gjøre det. Utenriksminister Alois Mock sier at kommisjonens oppgave bare er å avgjøre direkte skyld. Slik Waldheim-saken har utviklet seg og tæret på Østerrikes anseelse, har den satt det konservative folkepartiet i en klemme. Også her må lettelsen være stor om Waldheim går. Selv har presidenten varslet at han ikke følger rapporten bindende for seg.

Gamle påstander

Påstandene om Waldheims forbryterske fortid er gamle, de lå i arkivet til FN's krigsforbryterkommisjon og stammer fra de første etterkrigsårenes avnazifisering av Hitlers Europa. Men Waldheims fortid var intet poeng, det vil si problem for hans karriere, hjemme eller da han ble FN's generalsekretær. Den bekymret ingen stat, stor eller liten. Ikke USA, ikke Sovjet. (En ny påstand går ut på at Sovjet brukte sin kunnskap til å få en snill generalsekretær i verdensorganisasjonen). Her må det internasjonale samfunn svare for sitt hykleri i spriket mellom engasjement den gang og nå.

Komplikasjonene oppsto da Waldheim våren 1986 stilte opp for å bli Østerrikes president, og internasjonal presse og Den jødiske verdenskonferanse tok opp igjen tråden fra FN-arkivene. Det var den oppsikt besyrdningene da vakte som gjorde Waldheim-affæren til en sak også på høyt politisk plan.

Ifjor ble Kurt Waldheim satt på USAs svarliste over personer mistenkt for krigsforbrytelser og utelukket fra landet som privatperson. Da er han også stengt ute som president, ettersom Waldheim vanskelig kan dele seg i to.

Det ble i 1986 hevdet at Waldheim under siste verdenskrig hadde tjenestegjort som løy-

Mandag skal en historikerkommisjon oppnevnt av regjeringen i Østerrike legge fram sin granskning av Waldheim-saken. Men saken er ikke over.

ytnant i den tyske hær på Balkan og at han der hadde vært med på eller sett ting som gjorde ham uskikket som president. Waldheim hadde benektet dette. Han hadde som andre østerrikkere måttet gå inn i den tyske hær, som ble en erobringshær, da Østerrike ble del av Det tredje rike. Han hadde bare vært på Østfronten. Der var han blitt såret, og så hadde han fått vie resten av krigsårene til juss-studier. Det gjaldt riktignok nazistisk

juss, men hva gjorde man ikke de årene for å overleve?

Så husket han at han nok hadde vært på Balkan likevel. Men det hadde ikke skjedd noe, ikke som han hadde sett. Det gjør Waldheimstriden til et spørsmål om presidenten har vært en liten eller stor løgner, og det er dette kommisjonen er satt til å avgjøre. Var han, for å bruke Nürnberg-domstolens betegnelser, med på eller vel vitende om krigsforbrytelser eller forbrytelser mot menneskeheten?

Spesielle

Nå kunne en tro at de sider ved Waldheim som tross alt var avslørt, diskvalifiserte ham for nasjonens fremste stilling. Men følgende av angrepet på Waldheim ble spesielle fordi Østerrikes forhold til Det tredje rike og annen verdenskrig er spesielt. Den eldre generasjon som stemte på Waldheim følte at den satt på anklagebenken sammen med presidentkandidaten. Den forsvarte seg med å velge ham. Det sto om Østerrike. De unges fortid var en annen enn de eldres. Waldheim ble deres lille høyrebølge etter mange år med sosialistisk regjering. Verken skole eller hjem hadde gjort annen verdenskrig påtrengende. Og enten man var ung eller gammel, sluttet Østerrike seg sammen mot denne innblanding i landets politikk. For Waldheims utfordrer i valgkampen ble anklagen en bjørnetjeneste.

Da stormen brøt løs og Waldheim unnskyldte seg med at han som østerrikkere flest hadde fulgt ordre, mobiliserte han ikke bare støtte. Han utløste også en forsinket internasjonal debatt om Østerrikes andel av Det tredje rike. I et intervju i 1988 sier Waldheim at mange østerrikkere lot være å fortelle sannheten om hva de hadde drevet med under verdenskrigen: «Det ble en vane i mitt hjemland». Dermed taler presidenten om en nasjonal fortenging, et hukommelsestap som for ham selv i alle fall varte til 1986, da han oppdaget at han hadde vært på Balkan. Han tegner et bilde av en opportunnisme som begynte under Hitler og fortsatt etter 1945. Waldheim

vil være skyldfri ved å få medskyldige. Han fremstiller seg selv som usedvanlig alminnelig. Og det er riktig at det var alminneligheten oppi det hele, millionene med medløpere, som brakte Hitler fremover. Spørsmålet er så hvor langt Waldheim løp.

Et 50-årsminne

Valget av Waldheim som president er blitt et østerriksk trauma. Over 42 år etter verdenskrigens avslutning presser han fram et oppgjør om Østerrikes nazistiske fortid, og 1988 er også året der konfrontasjonen har fått sitt symbol. I mars er det 50 år siden Anschluss, Østerrikes innlemming i det nazistiske Tyskland. Og det er den glemsomme president som skal lede nasjonen fram til femtiårsminnet og selvransakelsen.

Alt mens krigen pågikk erklærte de allierte Østerrike som Hitlers første offer. Deri lå også målet, å rive i stykker igjen Stor-Tyskland. Østerrike var blitt okkupert av Hitler. Denne status innvilget av de allierte gjorde at Østerrike slapp lempeligere fra sin medskyld i nazismen. Det fikk følger for gjennomføringen av rettsoppgjør og avnazifisering.

Men da Hitler fulgte sine tropper inn i Wien i mars 1938, ble han hilst velkommen. Og Føreren kunne erklære at det var Østerrike som endelig var kommet hjem. Selv stammet Føreren fra Østerrike, men hadde senere funnet sitt livs bestemmelse lenger nord. Østerrike i 1930-årene var arbeidsløshet og en borgerkrig som hadde åpnet for «austrofascismen». Det var ikke det pure demokrati som falt i 1938. I Østerrike gikk alt galt. På den andre siden av jerdet, i Tyskland, var gresset begynt å bli grønnere. Dette var årene da alt lyktes for den tyske Fører. Han vant medløpere nok også i Østfrikke. Var man østerriksk jøde eller rett og slett antinazist, så man annerledes på tingene. Noen år senere, da det ikke var gjevt å være en del av Tyskland, ble det flere antinazister også i Østerrike. Vest-Tyskland fikk et stort forsprang i den nasjonale opprydding. 42 år blir det mye fortenging av, som Waldheim var inne på i et intervju for noen dager siden.

109614